

JOSEFA SOLAZ MARTÍNEZ

(LA PALOMETA)

El dia 5 de Juliol de 1916, va nèixer a Paterna, al número 64 de les coves de Godella(1) Josefa Solaz Martínez.

Josefa, va ser la major del cinc fills que tingué el matrimoni format per Agustí Solaz Gómez, natural de Calles , comarca dels Serrans (València), i de Josefa Martínez Vila, de Paterna.

Com quasi tots els xiquets de principis del segle passat, va tindre poc de temps per a jugar, i mes sent, com era, la major de tots els germans. No obstant anar poc de temps a l'escola, sabia llegir i escriure. No cal dir que prompte es va posar a treballar.

És molt curiós (almenys curiós), que en la partida de naixement d'una dona de les primeries del segle XX, al consignar la seua professió, deien: "La de su sexo", perquè a més de parir, que sí que era del seu sexe, les dones treballaven on podien. Anaven a la

seba, a servir a les cases més riques, a vendre al mercat, a plegar garrofes, olives, a la verema, açí i a França, en algun taller de modista (a Paterna, sempre hi ha hagut molta tradició en modisteria), en fi, on podien. A més de tindre la casa neta, en punt al fills i a l'home, i en molts casos al vells.

Com és veu, la definició de les actes de naixement del segle XX, no reflectia, exactament, la realitat.

Disculpeu-me esta reflexió en la biografia de la tia Fina, però és que al traure en el Registre Civil les actes de naixement d'algunes dones de Paterna, que van nèixer a principis del segle XX en les quals estic interessat, en totes venia la mateixa definició. A hores d'ara, en l'any 2005, no deixa de sorprendre.

Com moltes altres dones, la tia Fina treballava com a excaixadora de ceba per a "Morret" (2).

Als vint-i-set anys es va casar, amb Ernesto Mortes Franco (de la família dels "Uli"), i el dia nou de Juliol de 1943, nasqué el seu primer fill (Ernesto) i al cap de tres anys, va nèixer el segon, que va morir prematurament (3).

En l'any 1949, contractada per "Rubio" (José Rubio Vivó), un altre comerciant important de cebes de Paterna, s'en va anar en companyia de trenta-huit o cuarenta persones més al poble d'Abla, en la província d'Almería, a encaixar cebes durant cuarenta-cinc dies. En esta ocasió, la va acompanyar l'home, que anava com fuster a muntar els caixes. Se'n van anar tots en un camió gran. Les fustes per a les caixes, tallades a mida per a muntar-les, anaven al pis de la caixa del camió, i totes les persones, damunt. Eren temps durs, i les persones també ho eren. Des d'eixa ocasió en avant, va treballar sempre per a "Rubio".

EL NEGOCI FAMILIAR

Sent encara fadrina, quan s'acabava la temporada d'encaixar ceba, ja ajudava a sa mare (la tia Pepeta) a vendre cacau, tramussos i entrepans als soldats en el període d'instrucció, (sa mare va ser la que començà el "negoci familiar").

Després, a l'anar els anys doblant a la seua mare, va ser ella la que es posà al front de "l'empresa".

Els germans, Rafel, Agustí, Enric i Antoni, i el seu fill, quan era més majoret, l'ajudaven en allò que podien, però el fort de la faena era per a la mare i, sobretot, per a ella.

Segons em conta el seu fill, Ernesto, el dia començava abans de l'alba en casa de la tia Fina. Sa mare i ella s'alçaven a les cinc del matí. Encenien cinc o sis foguers de carbó i començaven a fregir creïlles per a les "tortilles" o truites embotits pocs, alguna botifarra o llonganissa i poca cosa més. També portaven

entrepans de cavalla (que la venien en uns pots grans, redons, que una volta buits, els xiquets el gastàvem per a guardar el botons per a jugar). També portava, la tia Maria, algun entrepà de "fiambre", però poca cosa; allò que demanaven quasi tots era la truita de creïlles. Estava boníssima!

La "tia Maria" amb els seus entrepans

Els soldats del 20 de Guadalajara, no sabien com li dien i començaren a dir-li "tia Maria". I "tia Maria" se li quedà per a sempre.

LA TIA MARIA

Al període d'instrucció, el reclutes eixiem per la porta del quarter que estava orientada al nord (hui l'Avinguda d'Europa) i per aquelles llomes i pujols, els caporals 1^a i suboficials, ens pegaven un passó de més de dos hores cada dia. Cap a les nou i mitja o deu que veníem a parar de tanta panxada per terra i tant d'anar amunt i avall, teníem els budells pegats a la pell.

Quan el sergent ja deia "descanso a discreción", ens tiràvem com a llops cap a la tia Maria, que ja estava esperant-nos. Eren deu minuts molt marejadors, tots demanant-li i ella i sa mare, donant-nos els entrepans i cobrant. Algú dels germans estava a l'hombra d'una garrofera amb un cànter d'aigua que omplien per la nit i

el deixaven al ras perqu es refrescara. Quan els botijes es buidaven, de l'aigua del canter, és tornaven a omplir.

Algun dia, la tia Maria és retardava i, quant tots ens preguntàven què li auria passat, ja la veies baixar mig de gaidò, amb aquelles sistelles planes i ovalades, amb encaramull d'entrepans.

Encara estava lluny de nosaltres i ja anava dient-nos: "Ja vaig, fills, ja vaig-. És que hui els foguers no anaven bé", s'excusava.

No recorde quant ens cobrava per un entrepà de truita de creïlles, del glop d'aigua, sí: en cobrava un xavo. Hi havia voltes que veníes amerat, i en eixos deu cèntims, li buidaves mitja botija, i la tia María, per tota amonestació, et deia: "iAi fill, quanta calor duies!".

Alguna vegada, com sempre anàvem curts de "respiració", li déiem: "Tia Maria, demà li pagaré, que hui no porte diners". "No et preocupes, fill, ja m'ho pagaràs demà". Quan a l'endemà li deies: "Tinga tia Maria, l'entrepà o el glop d'aigua d'ahir, que no l'il vaig pagar", ella et mirava i contestava: " Gracies fill, ja no me'n recordava". No dic que algun entrepà no el cobrara, però no era habitual. Fins i tot, pense que alguna volta, si es recordava qui no li havia pagat i ella el veia curt de butxaca, no li deia res. Ella era així.

Quan a Paterna s'acabava el període d'instrucció, se n'anava a vendre els seus entrepans al quarter de Bètera.

Fins i tot, un any, en les maniobres militars que periòdicament es feien a Almansa (Albacete), la tia Maria, els va acompanyar per a seguir guanyant-se el jornal. No li feia por res.

Quan en 1990 va morir el seu home, ella va seguir venent entrepans i el nous productes que li demanaven els alumnes del col.legi de La Salle, que està un poc més amunt de sa casa.

L'hem vista, fins que les forces li han anat minvant, tirant d'un carret, venent els seus productes.

Els últims anys, jo l'he vista a les vesprades, assentada en una cadira xicoteta, prenent el sol a la porta de sa casa, al carrer Mestre Ramón Ramià, núm. 50, antic camí del cementeri.

Va morir el dia 21 de Novembre de l'any 2000.

LA FAMA DE LA TIA MARIA

Degut a la meua faena com a pintor, he hagut que rodar molt per tota la geografia espanyola, i he pogut donar-me en molts llocs distants entre si, de qui va ser la "tia Maria" per a molts dels soldats que van fer la intrucció a Paterna.

Quant, almorçant al bar, dius que eres de Paterna, en moltes ocasions, alguns dels l'homens que hi ha, et diu que ell també va fer la instrucció al 20 de Guadalajara de Paterna.

També hi ha hagut vegades en les quals, al saber que eres de Paterna, es canvia l'actitut, et miren durament i et diuen "el teu poble, pintor, ens du records molt amargs, allí afusellaren a mon pare, o un tio, o un cosí...", en eixos casos, naturalment, la conversa gira entorn de la injusta actitud dels "vencedors" de la guerra, però en la majoria del casos, és la tia Maria la que ix a relluir.

"¿Encara viu?" ens pregunten. "Sí encara, -els he contestat-. ¿Vos en recordeu quins entrepanes més bons que portava?" –"Ja ho crec, i calentets encara-. ¿Qui agafara ara aquells entrepanes i els pocs anys que teníem aleshores! I Xarre agust, almorçant i recordant la tia Maria.

Açò m'ha passat a Albacete, concretament, a Tobarra, a Morella, a Castelló; a Albaida, a Castilla a Alacant; al bar de Montblanc a Tarragona...

I encara vos diré més.

Farà uns deu anys, anava jo camí de Vitòria a vore si exposava allí els meus quadros. Dons bé, quan la província de Sòria s'acaba amb l'imponent port de Piqueras, només baixar el vessant nord i entrar a la província de Logronyo, La Rioja, quant comença eixa vall tan bonica del riu Iregua ("el valle de Cameros" diuen allí), en baixar dic, pare el cotxe al primer poble d'eixa vall, Villanueva, en un restaurant que hi ha a mà dreta. Només baixar, veig aparcat un cotxe amb matrícula de Castelló. Entre al restaurant, veig a un home cara al cambrer demanant-li de menjar, i al sentir-lo demanar l'entrepà, per la fonètica de la parla, vaig saber que era el de Castelló. No en vaig recordar com li deien. L'únic que recorde és que era de Sant Mateu.

Vam assentar-se junts a almorzar.

Al sentir-nos parlar en valencià, un home que hi havia assentat al costat nostre, almorçant també, ens preguntà, "Son ustedes valencianos, ¿ verdad?". Li contestàrem que sí, i l'home com estava sol i vérem que tenia ganes de companyia, li diguérem que ens acompanyara a la nostra taula. No es va fer de pregar i començàrem a almorzar. Al poc ens va preguntar d'hon érem. De Sant Mateu, a Castelló, li contestà el meu company de taula, i de Paterna, li contestí jo.

¡A l'home se li van obrir els esperits, havia fet la instrucció a Paterna!

A partir d'eixe moment, la conversa passà a ser un monòleg per part d'ell. ¡Com va gaudir aquell home aquell dia!

Ens va preguntar de seguida per la tia Maria. No es recordava dels noms de cap dels suboficials, ni oficials, ni corporals, ni res de res, però a la tia Maria (en deia), no se la podia oblidar mai.

Ningú dels que hem fet la instrucció militar al 20 de Guadalajara, la pot oblidar.

Al poble d'Ares del Maestrat (Castelló), tinc un bon amic, Eugeni García Selma, que també va fer la instrucció a Paterna, que quan jo vaig per allí, li agrada recordar la tia Maria i als seus entrepanes -era la il.lusió diària- em diu.

L'última vegada que va eixir a relluir la tia Maria, va ser l'altre dia al Trinquet de Pelayo (4), a València, concretament, el dia 13 de Març del 2005, en la final del Trofeu Bancaixa. Mirant la partida de pilota, drets, perquè no cabia una agulla, hi havien dos xicots d'Ontinyent. U d'ells, Paco Sanchis Donat, hi havia fet la mili a Paterna (quinta del 67) i també se'n recordava molt agradablement de la tia Maria.

Si fóra possible comunicar-se tots els reclutes de totes les quintes que hem conegut a la tia Maria, els proposaria que li erigirem un monument. Un modest monument per a recordar a una dona que va dolsificar un poc l'estada ací de la gent d'altres províncies que venien a fer l'obligada instrucció militar a Paterna, i alhora, influir que eixa gent guardara un millor record del nostre poble.

Almenys, estes persones recordaran Paterna un poc més agradablement que amb la ràbia i la tristor que, degut als afusellaments de la repressió franquista, se la recorda sempre.

Sense proposar-s'ho, va ser una bona ambaixadora de Paterna per tot Espanya.

Valguen estes línies, per a recordar a Josefa Solaz Martínez (la Palometa), "LA TIA MARIA".

Josep Herrero i García
Paterna, Abril del 2005

(1) Estes dades, les he tretes del document d'identitat de la tia Fina, perquè en el Registre Civil, no està la seua partida de naiximent. Moltes actes de naiximent d'abans de la guerra civil de 1936, s'han perdut.

(2) Vicente Esteve Moreno, conegut per tots com "Morret", era un comerciant de cebes que donava treball a moltes dons com a encaixadores i triadors, i als hòmens, per a muntar les caixes.

(3) Abans, quan moria un « albaet » era costum portar el xicotet féretre, entre quatre xiquets fins al cementeri. Jo vaig ser un dels quatre, que van portar al fill de la tia Fina.

(4) Tinguem en compte la data en què escriu l'autor, que consta al final de l'article.

AGRAÏMENTS: A Nieves, la de Rubio, o "Comareta", a Ernesto, fill de la tia Fina, a Amparo Ferrandis, la "Sucrenya" i a Enrique Solaz, germà de la tia Fina, que em van rebre a sa casa sempre molt amablement.